

Laat het licht op Millegem schijnen

Velen vinden het vanzelfsprekend dat elk jaar met Kerstmis honderden kaarsen het kerkje van Millegem verlichten. Enig ! Dat moet je toch eens gezien hebben om het te geloven. En ook dit jaar zal het weer gebeuren, want Gust en zijne maat zijn al volop met de 'kerststal-planning' bezig. Natuurlijk kunnen we dat niet het gehele jaar door volhouden, zo'n kaarsenverlichting. We doen het normaal zoals bij u thuis elektrisch en dat kan doordat bij de heropening van het kerkje in 1953 een aantal vrijwilligers, met de nodige recuperatie-materialen, een elektrische verlichting hadden aangebracht. Maar op alles komt sleet en in 'De Millegemvriend' van december 1995 stond als punt één op ons lijstje : **vernieuwing van de elektrische installatie**. Gelukkig had het gemeentebestuur, bij het opmaken van de begroting 1996, hiervoor de nodige fondsen voorzien. In december 1995 werd een keuring van de elektrische installatie door het keuringsorganisme Vingotte uitgevoerd. Aan de hand van hun verslag had in maart reeds een eerste bijeenkomst plaats in het kerkje met de architect, iemand van het schepencollege en van de gemeentelijke technische dienst en een afgevaardigde van de kerkfabriek en van de Millegemvrienden. Er is daarna een volledige studie opgemaakt. De gemeente besloot ook om de buitenverlichting van de kerk op de openbare verlichting aan te sluiten, wat de veiligheid ten goede komt. Op 18 december zal de aanbesteding plaats vinden van de elektrische installatie in ons kerkje. We kennen dus hiervan nog niet de uitslag, maar in ons volgend nummer hoort u daar meer over. Waarschijnlijk kunnen dan de werken in het voorjaar van 1997 plaats vinden. Dus weer een stap in de goede richting.

 Ons tweede concert in de reeks : zaterdag 25 januari 1997 te 20.30 uur

Monumentenwacht provincie Antwerpen v.z.w.

Het gemeentebestuur van Ranst is bij deze dienst geabonneerd om de verschillende monumenten van de gemeente op regelmatige tijdstippen te laten controleren. Het doel is om kleine gebreken aan monumenten tijdig op te sporen en aldus tijdig kleine onderhoudswerken te kunnen uitvoeren, die latere grote schade moeten voorkomen. 'Preventief werken' heet dat.

Zo werd op 14 juni 1996 een eerste inspectie van deze dienst uitgevoerd in Millegemkerk. De twee inspecteurs hebben alle details van het kerkgebouw onder de loep genomen en hierover verslag uitgebracht bij het gemeentebestuur. Dit verslag kan als leidraad dienen voor kerkfabriek en gemeentebestuur om een aantal maatregelen te nemen opdat de schade niet te groot zou worden. Daar bespaart men op termijn geld mee.

In het rapport vonden we voor Millegemkerk ondermeer :

- **De leien van het dak** : Enkele verschoven leien en plaatselijk zijn enkele leien afgevallen die voor de inspecteurs echter niet bereikbaar waren om ze te vervangen.
- **Dakaansluitingen** : Aan de zuidzijde zijn enkele muurloketten opgewaaid of losgescheurd. De aanstrijspecie laat op verschillende plaatsen te wensen over.
- **Topgevels** : Op verschillende plaatsen zijn loodslabben uit het metselwerk losgescheurd en zijn de aansluitingen niet meer waterdicht.
- **Toren** : Het zinkwerk van het dakluik is sterk verouderd en verweerd en op enkele plaatsen gescheurd. Het hang- en sluitwerk is niet meer doeltreffend. Idem voor het westelijk dakluik van de toren onderaan.

(Ons blad is vol, wordt vervolgd in ons februari-nummer.)

DE MILLEGEMVRIEND

Tweemaandelijks mededelingsblad van de
v.z.w. MILLEGEMVRIENDEN

9e jaargang, nr.6
december 1996

Verantw. uitgever: F.Schelfhout,
Herentalsebaan 85, 2520 RANST, tel. 03/353.17.70.
Bankrekening MILLEGEMVRIENDEN-Ranst: 733-1311310-94

Afgiftekantoor : 2520 RANST 1

En Sint-Antonius in de buurt ...

Onder deze titel brachten we in 'De Millegemvriend' van december 1994 een korte bijdrage over de Sint-Antoniusverering te Vremde en Wommelgem. In beide kerken wordt nog een prachtig Sint-Antoniusbeeld bewaard waarvan wij toen een foto afdrukten. Thans is het de beurt aan Oelegem, helaas is het Sint-Antoniusbeeld daar niet bewaard gebleven. Maar Eric De Vos, die samen met de Heemkring 'DE BRAKKEN' voortdurend speurt naar het verleden van Oelegem bezorgde ons een bijdrage die aantoonde dat ook in onze buurgemeente Oelegem tijdens vorige eeuw een sterke Antonius-devotie bestond. We laten Eric hierover aan het woord :

Sint-Antonius-abt verering in Oelegem.

Over de heiligenvereringen in de kerk van Oelegem in de eerste helft van de 19de eeuw is ons heel wat materiaal nagelaten door de toenmalige pastoor Jacobus-Everardus Beke. Hij werd geboren in 1791, werd tot pastoor aangesteld in de O.L.V.-parochie te Oelegem in 1822 en – gelukkig voor ons – is hij het gebleven tot aan zijn dood in 1867. Uit de geschriften die hij ons naliet komt hij naar voor als iemand die zeer nauwkeurig, bijna als een boekhouder, alles noteerde wat te maken had met de liturgie, de heiligenvereringen, de broederschappen, de inventaris van de inboedel van de kerk, de financiës. Het is daaruit dat de gegevens van dit artikel werden gehaald.

Volgens de inventaris van de kerk, gedateerd 7 april 1829, stond er een beeld, "middelbaer groot", van St. Antonius abt en er was een relikwie van de heilige voorhanden. Er bestond in Oelegem een schijnbaar levendige verering voor St. Antonius. Als men de devotie tot de heiligen zou meten op basis van de opbrengsten van de collecten op de feestdagen van de heiligen die in Oelegem werden vereerd, dan blijkt dat St. Antonius Abt, na de H. Maria, de meest populaire heilige moet geweest zijn in Oelegem. De H. Hubertus, de H. Donatus en Ste. Lucia en nog vele andere kwamen in mindere mate in de gunst van de gelovigen.

Op zijn feestdag, 17 januari, werden twee missen en een lof s'namiddags gehouden, zelfs als de feestdag in de week viel. De opbrengst van de collecte en zegening met de relikwie bracht doorheen de jaren 4 à 5 frank op. Daarvan moesten de koster, de orgelblazer en de celebranten betaald worden. Merkwaardig is wel dat in het geval 17 januari in de week viel, de opbrengst amper 15 à 20 % minder was. Was St. Antonius zo populair dat de meeste mensen, zelfs in de week, tijd maakten om hun heilige te komen vereren ?

E. De Vos

Was Sint-Antonius zo populair ... ?

Inderdaad, Eric, onze Heilige met zijn varken was in onze streken vroeger 'zeer populair' en dat was zo over heel Europa. De laatste vijftig jaar is het zo wat berg-af gegaan, doch hier en daar houden de Sint-Antoniusvieringen nog stand, ook in onze provincie en **Millegem** is daarvan een voorbeeld.

In de keurreeks van het Davidsfonds (nr.34, 1945) verscheen van Pol Heyns onder de titel "Antieke kalenderheiligen" eveneens een bijdrage over Sint Antonius met zijn varken. Na het feest van Drie Koningen op 6 januari was het op 17 januari de beurt aan Sint-Antonius. Wij brengen hier graag kopie van de bijdrage over Antonius door Pol Heyns :

– BIDT VOOR DE SIELEN –

We herdenken de lezers van 'De Millegemvriend' en de sympathisanten van ons kerkje die ons het voorbije jaar ontvielen. Aan de familie bieden we onze christelijke deelneming aan, en vragen aan de kerkgangers bij een bezoek aan ons kerkje om nog eens aan hen te denken : **Bidt voor de sielen**", zoals het op verscheidene plaatsen nog in onze kerkvloer staat gebeiteld.

Lucie Mathilde Marie MARTIN, echtgenote van Georges Vermeulen,
woonde op de Herentalsebaan 122.

Zij was de dochter van Adolphe en Joanna Van Rickstal.

Geboren te Borgerhout 5.10.1934 en overleden te Antwerpen 10.1.1996.

Van bij de oprichting van de v.z.w. Millegemvrienden (16 jaar geleden) was zij samen met Georges nauw betrokken bij onze activiteiten.

Marie Thérèse Josèphe Eugénie Françoise VAN DEN EYNDE,
woonde op de Broechemlei 65.

Zij was de dochter van John (oud-burgemeester van Ranst) en Maria Lauwers.

Geboren te Antwerpen 18.10.1907 en overleden te Antwerpen 4.3.1996.

Op hoge leeftijd kwam zij, zolang haar gezondheid het toeliet, regelmatig 's zaterdags naar de mis te Millegem. Zij was een van onze trouwe lezeressen van ons blaadje.

Constantia DE SWERT, weduwe van Ludovicus 'Josephus' Stuyts,
woonde te Ranst, Profeetstraat 82.

Zij was de dochter van Petrus Franciscus en Maria Christina Van de Velde.

Geboren te Vremde 5.7.1906 en overleden te Ranst 20.7.1996.

Het gezin Stuyts – De Swert kwam in 1965 vanuit de Schawijkplasweg naar Millegem (Profeetstraat) wonen.

Magda INNIGER, echtgenote van Willy Hoedemakers,
woonde te Vremde, Broechemsesteenweg 31.

Geboren te Mortsel 27.5.1930 en overleden 16.9.1996.

Na het vertrek van Zuster Solie was zij spontaan de ploeg van orgelisten van Millegemkerkje komen vervoegen, om onze wekelijkse vieringen meer luister te geven.

Hernieuwing abonnement 'De Millegemvriend' 1997

Dit is het laatste (6de) nummer van de 9de jaargang (1996) van het mededelingsblad van de Millegemvrienden. Er was voorop gesteld om zes maal per jaar bij onze lezers in de bus te komen met telkens 8 bladzijden. In 1996 waren er echter vier nummers van elk twaalf bladzijden bij. Niemand heeft daarover geprotesteerd, ook onze penningmeester niet, want we zijn nog uit de kosten gekomen, dankzij een licht verhoogd aantal abonnementen in 1996.

Wij willen ook in 1997 met een **tiende jaargang** verschijnen, dat kan indien u allen ons opnieuw uw bijdrage van **250,- belgische franken** bezorgd. Abonnementen buiten Ranst, die met de post bezorgd worden, mogen gerust iets extra voor de postzegels bijvoegen, dank u wel !

Gebruik bijgaand overschrijvingsformulier of bezorg uw bijdrage met een briefje met uw naam en adres aan een van onze medewerkers.

"Zouden al die verhalen echt waar zijn ?"

Neem nu die boer die met zijn varken de kerk binnenliep. We weten dat vroeger, inderdaad alle kerkdeuren tijdens de dag openbleven. Thans is alles stevig op slot en daarbij komt meestal nog een elektronische beveiliging om dieven en ongewenste gasten buiten te houden. Onze boer kon dus heel gemakkelijk, toen hij met zijn varken van de markt kwam, even in de kerk binnenwippen, zij het dat hij meende een herberg binnen te gaan. "En wat zullen morgen de boeren zeggen als zij komen beevaren naar een Sint Antonius die er niet meer is ?" En de pastoor die in zijn haren krabde omdat Sint-Antoniusdag altijd zijn beste en meest renderende kermis was ! Het zou best wel eens in Oelegem kunnen gebeurd zijn. Eric De Vos vertelde in zijn bijdrage dat in Oelegem het Antoniusbeeld daar verdwenen is en dat uit de noteringen van pastoor Beke van Oelegem blijkt dat hij een flinke stuiver aan de Sint-Antoniusviering overhield. Voor de Oelegemnaren is dat zuivere geschiedenis, maar ...

Die van Oelegem mogen gerust naar Millegem komen !

Wij hebben in Millegemkerk nog ons prachtig Sint-Antoniusbeeld en bij ons wordt de traditie van de Sint-Antoniusviering nog steeds hoog gehouden. Devoot, doch tevens modern als wij zijn, gebeurt deze viering niet op 17 januari als dit een weekdag is, maar op de eerste zondag na de feestdag van onze heilige. Dus iedereen uitgenodigd :

Zondag 19 januari 1997

SINT-ANTONIUSVIERING

in en rond het kerkje van Millegem-Ranst

9.30 uur PLECHTIGE EUCHARISTIEVIERING

opgeluisterd door het Liers Seniorenkoor " 't En Zal "

Na de Mis :

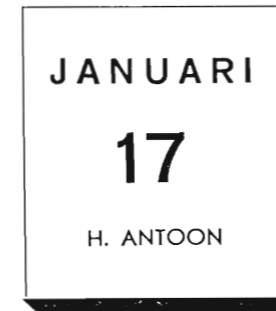
verkoop per opbod van de offergaven

Tijdens de verkoop warme- en verwarmende dranken

Graag ontvangen wij uw offergaven vóór de mis in het portaal (indien u een seintje geeft aan een van de bestuursleden of medewerkers van de Millegemvrienden komen wij deze bij u ophalen). Welkom zijn : vleeswaren (verpakt), fruit, groenten, bloemen, zuivelproducten, wijn, broden, enz., u bedenkt maar wat u ter ere van onze heilige wil aanbrenge. U moogt gerust daarna komen meebieden, ten voordele van de verfraaiing en onderhoud van Millegemkerkje, bedankt hoor !

Sint-Antonius met zijn varken

Pol Heyns

In de kalenderlijst van elke almanak die zichzelf en zijn getrouwe lezers respecteert, komen twee heiligen voor die den naam "Antonius" dragen en die daarenboven, ongeveer op gelijke wijze, het voorwerp zijn van een bloeiende volksdevotie. De eerste is Antonius van Padua, de beminnelijke Franciskaner met het Kindeken Jezus op den arm. De tweede is Antonius de eremijt, de kluizenaar, de abt, Antonius met zijn varken, zoals men hem te onzent pleegt te noemen. Van dezen tweeden Sint Antonius is het den zeventienden Januari de feestdag, daar hij op dezen dag, waarschijnlijk in het jaar 356, het aardse leven verwisselde met het hemelsche, blij ongetwijfeld dat hij dit tranendal verlaten mocht, daar hij er toch reeds honderd-en-vijf jaren had vertoefd.

Een leven vol temptatien.

In Egypte was hij geboren uit edele en vermogende ouders. Spoedig zou echter blijken dat hij zich aan geld of adel geen zier gelegen liet. Hij zocht enkel en alleen de volmaaktheid in den Heere Jezus Christus. Nu staat er geschreven, dat al wie de volmaaktheid zoekt, alles verkoopen moet wat hij bezit om uit te delen aan de armen. Antonius zou dezen evangelischen raad letterlijk en met een verbazende geestdrift toepassen. Daarna trok hij naar de woestijn, biddend als een kaarske dat zich verteert in het vuur, en ontberingen lijdend zooals alleen echte heiligen dit in dit ondermaansche gewoon kunnen worden. Doch in die woestijn liep het Antonius heelemaal niet van een leien dakje, want zie, gelijk in een oud boekje geschreven staat : "den duyvel viel hem aen, verwekkende in syne gedachten groote beroeringhen, ende door de vlammen der vleeschelijcker begeerlijckheydt eenen helschen brant. Ende omdat hy ghepraemt ende bevochten soude worden

van alle syden, so quelde hy hem des nachts met schroomelycke stemmen, crisschen ende schreeuwen, voegende de welluste by de dreyghementen ende de beweghelijckheit des vleesches met de beroeringhen des geestes. De helsche monsteren quaemen thegen Antonius te velde, aennemende schroomelijcke ende verscheyden ghedaenten van leeuwen, stieren, wolven, slanghen, serpentes, scorpioenen, beyren ende van andere wilde dieren, roepende ende schreeuwende eenieghelijck na syne maniere ende ghedaente; sy vielen hem aen met hun schroomelijck ghesicht, met hunne clauwen, met hunne tanden, met hunne hoornen; sy vatteden hem ende verscheurden syn vleesch met eene seer vreeselijcke pijn. Den vromen ende onwinnelijcken soldaet Christi bleef desniettemin onvervaert."

Hoe ons volk deze temptatien nog vermeerderde.

Wel, wat dunkt u van zulke vreeselijk-bonte reeks temptatiën ? Ontzettend en onmenschelijk, niet waar ? Denkt echter nu maar niet dat in den ouden tijd ook het volk zoo oordeelde; dat wilde integendeel alles nog veel verschrikkelijker hebben. Hoe meer pijnen, hoe meer verdiensten, peinsde waarschijnlijk de middeleeuwsche Sint-Antoniusvereerder en meteen schreef hij, beminnelijk sadist en losbandig fantast als hij was, op het register van den heilige simpelweg nog een heele reeks temptatiën bij. Al verzinnend en verbeeldend klaarde hij er, lijk een droomende zatterik, met een van het lachen schokkend buiksken, zelfs lollig en leutig van op. Hij wist er van te smullen. Een paar oude Vlaamsche liederen weten dat, eerlijk en onverbloemd, duidelijk te maken.

Over de grootste verleiding die de verleiding van den drank is.

"Sa, laat ons vroolijk wezen op Sint Antonius' feest", zoo begint het eerste juichend, om onmiddelijk daarna, leuk en raak, aan 't vertellen te gaan alsof alles, bevend en levend, ten

aanschouwe van iedereen, volop nog aan 't geschieden was : Hoe Sint Antonius het bezoek kreeg van den duivel en hoe de duivel hem vastpakte. En hoe het een dans werd, tegen den zin van den heilige, maar toch een dans.

En, wijl ze beiden daar lijk een wervelwind over den grond zwierden, magere Hein en de grove, beenderige monnik, kijk, toen kwam daar nog een tweede duivel bij. Een van Lucifer's felste posturen, nog wel met een braadpan op zijn hoofd en een vaatje brandewijn onder den arm. Sint Antonius hijgt en snakt naar asem : de sukkelaar heeft, ocharme, een keel zoo droog lijk poeder. Maar dat juist is het natuurlijk waar de duivels het in hun satanische berekeningen op gemunt hebben. A vous, Sint Antoneke, zegt de eene duivel, 't is een glazeke tegen de vaak! En terzelfder tijd heft hij het glaasje brandewijn op tegen de zon, zoodat die er in schitteren en blikeren kan. Sint Antonius valt er evenwel niet van omver. 'k En mag geen brandewijn, antwoordt hij nuchterweg. Daarom plakt de duivel hem het glaasje zelf in de hand. Hoe dichter, hoe gevaarlijker, stelt hij zich voor, en Sint Antonius voelt het ding in zijn handpalm kleven. Maar drinken doet hij altijd nog niet. De duivelen allebei vatten dus beslist zijn hand en voeren die met vereende krachten tot vlak tegen Antonius' mond. Maar : klak, zegt Sint Antoneke, en simpelweg giet hij het lekkere, lavende vocht verloren tegen zijn kaak. Ge moet een heilige zijn om zoo iets te vermogen. Het heele gras druïpt in vettige, glinsterende druppels doorheen zijn rauwen baard, die er van samenkoekt.

De temptatie van den drank, die heel zeker voor een gezond en levenslustig burgerman gerekend moet worden tot de allerhevigste der mensche-lijke beproevingen, was overwonnen. En zie, van nu af wordt de volksfantasie den heilige incens weer veel milder gestemd.

Het lied krijgt onverwacht een schaterende revanche tot besluit : Sint Antonius grijpt den duivel bij den staart en deze schreeuwt en jankt, zes uren lang ! Het was een vooizeke om er de lachkramp van te houden.

Van den duivel die het kaarsje houdt.

Ongeveer gelijkaardig gebouwd is ons tweede lied. Van de twaalf strofen zijn de eerste zes weerom aan de treiterachtige bekeringen des duivels gewijd, terwijl de overige zes een nieuwen triomf van den heilige bezingen. Hier komt de duivel, naar den ouden stijl, als een baarlijke baviaan te voorschijn, als een rumoerige en aardsdwaze aap. De Sint zit devotelijk te bidden in zijn cel en ziet daar plots dat mallotige gedrochtje lijk een gladde pad op de mat neerkomen. Onmiddellijk heeft hij zijn dollen klant herkend, hij knijpt dus maar een beetje dieper zijn zachte oogen toe, om alzoog nog stoorloozter in zijn gebeden te verzinken. Maar dat is voor den grinikende duivel slechts olie op het vuur van zijn kwaadaardigheid. Wip, zegt de droes en hij zit meteen te glaricoogen op Antonius' boekenplank.

Even zoekt hij vaste zate voor zijn viezelijk achterdeel. Dan haalt hij een handvol nootjes voor de pinnen. Met tanden die knarsen en knirpen bijt hij die in twee. De pitten knabbelt hij op en de schelpen gooit hij naar Antonius. Hij doet het met een onnoozelheid die den heilige aan een kind doet denken, en de Sint moet waarachtig lachen wanneer hij den baviaan stiekum in de oogen kijkt : beschaand gaan telkens de glazige pupillen schuilevinkje spelen achter doffe bolle vliezen. Het pakt niet, peist de nikker.

Nauwelijks ziet hij den monkelenden cremijt dan ook weer prevelend zijn zware lippen roeren, of hij heeft een andere temptatie verzonnen. Op het schap had hij een aarden potje ontdekt, met dikke boekwijtpap : Antonius' schamele, schaarsche mondkost voor een gansche week. Lijk de weerlicht schiet hij er heen, en grijpt het aarden potje beet en laat langzaam de boekwijtpap in Antonius' grove monnikskap glijden. De kap blaast er van op en het harige weefsel van de pij wordt een drabbige filterdoek. Het dundruppelende water druïpt op den duur op Antonius' bloote hielen. Maar het pakt nog niet. De eremijt laat zich ook daardoor niet uit zij kalm humeur slaan. Dat steekt den baviaan als nijldige naalden in de pooten : hij zwikt recht, hij krabt zich het moegetobde hoofd, hij begint te dansen als een kolerieke kwast die zijn zenuwen niet meer kan

Van pestmaarschalk tot patroon der schuttersgilde.

Herinner u hoe de Sint-Theunisvarkens oudtijds bij voorkeur aangewend werden tot spijziging der pestlijders, die daar over 't algemeen zeer wel bij vaarden. Zoo werd Sint Antonius overigens én patroon der varkenskweekers én der pestverplegers. Vooral in vroegere tijden, toen de pest hier dikwijls nog heel wat slachtoffers te maken wist, werd de goede heilige tegen deze verschrikkelijke ziekte als een machtig voorspreker en noodhelper aangeropen. Welnu, het is precies in zijn hoedanigheid van noodhelper tegen de pest dat Sint Antonius eveneens het patronaat over de boogschutters gewonnen heeft. En dit is op de volgende wijze in zijn werk gegaan :

In den eersten zang van Homeros' *Ilias* krijgen wij de machtige schildering van een tafereel, waarin de verbolgen god Apollo, op de wolken stampend, zijn geweldigen boog spant over het tentenkamp der Grieken bij Troja. Homeros zegt: "Hij schiet zijn pestpijl af, bezwangerd met den dood." Een wondermooie en buitengewoon gevatte beeldspraak, niet waar ?

Misschien zelfs reeds een aanwijzing in de richting van Antonius' besproken patronaat. Op zichzelf, alleenstaand, vermag dit zinnetje echter nog niet volledig de deur te ontsluiten waarlangs onze heilige definitief tot de gildekamers zou toegelaten zijn. Daar dient nog wat bij te komen. Onder meer de constatacie hoort daarbij, dat dezelfde beeldspraak ook herhaaldelijk in de gewijde boeken voorkomt.

En dat de middeleeuwen zoowel uit de klassieke als uit de bijbelsche bron deze beeldspraak gereedelijk overnamen, zoozeer zelfs dat ze op den duur in het gewone spraakgebruik terechtkwam. Van beschermer tegen de pest kon Antonius op die wijze van toen af heel gemakkelijk ook de patroon der boogschutters worden. De pestpijl was de wegwijzer geweest, die rechtstreeks naar de schutterspleinen leidde waar onze voorouders hun houten pijlen richtten naar den papegaai. Heelemaal omgekeerd ging het er toe voor Sint Sebastiaan die, reeds patroon der boogschutters zijnde, steunend op dezelfde beelsspraak, naderhand ook patroon tegen de pest werd.

"Den weerden vriend Gods mijnen heere Sint Antheunis ende mijnen heere den goeden heilige Sinte Sebastiaan," beide staan zij in Vlaanderen in menige banier van Schuttersgilden. Beiden nemen zij ook een gulle plaats in in het hart van den Vlaamschen boogschutter die, in zijn gilde, een der trouwste bewaarders is gebleken van het erfgoed der vaderen wat betreft traditie, volksgoed en volksgebruik.

Van de twaalfde eeuw tot in de eeuwigheid.

De vereering van Sint Antonius dateert in onze gewesten van uit de twaalfde eeuw. Te Belle, in Fransch-Vlaanderen, werd toentertijde te zijner eer het groote ziekenhuis gesticht van waaruit zijn devotie verbreid werd door de tienduizenden pelgrims, die er jaarlijks kwamen om hulp en bijstand in hun groote en kleine miseries. Verscheidene eeuwen heeft deze vereering zich dus kloek en krachtig kunnen handhaven in het volksgemoed en in de volkszedes. En nog is ze geenszins uitgestorven. Nog gaan de boeren tot Sint Antonius voor hun vee. Nog vieren hem de boogschutters. Te zijner eer wordt wellicht nog op den zeventienden Januari in vele dorpen een mis gecelebreerd, worden misschien nog, blij en Breugeliaansch, de vogels op de wip gestoken als voorspel voor den prijskamp, het teerfeest en de ouderwetsche danspartij. Wie weet ? Er zijn in Vlaanderen vele manieren om een heilige te eeren die eens zijn plaats veroverde in het volle, van levenslust blinkende Vlaamsche volksleven.

Maar zoo geraakte de markt ineens uitgeluid. Alle negotie viel stil, iedereen stapte het af. Alleen de boer met zijn varken bleef nog achter te midden van het ijle, rommelige plein, waar het daarstraks zoo vol en zoo rumoerig was geweest. De boer wist niet waar hij het had. Eerst begon hij te denken dat de raadgevingen van zijn vrouw ongetwijfeld verkeerd waren geweest. Onmiddellijk daarna echter kwam de vrees in hem op, dat hij ze waarschijnlijk verkeerd had toegepast. De boer kromp er bijna van ineens. Wat zou zijn vrouw hem straks uitlachen en bekijven, duchtte hij. Zoo nam hij dan stante pede zijn besluit : hij zou zijn varken onderweg maar trachten kwijt te geraken ! Zie nu, terwijl hij slenterend huiswaarts keerde, kwam hij onverwachts voor een kapel te staan, waarvan de deuren wagenwijd openhingen. De boer keek even binnen en meende dat het een herberg was. "Wie weet," dacht hij, vind ik daar geen liefhebber voor mijn zwijn !" En hij met zijn varken den drempel over ! In den beginne voelde hij er zich heelemaal niet op zijn gemak. Het was ook zoo donker nadat hij zooveel uren in de volle zon had geloopen. Maar na enkele knipoogskens zag hij wel dat hij een goed adres had getroffen. Of stond daar geen varkenskoopman op die tafel, ginder tegen den muur ? Het moest een varkenskoopman zijn, want tegen zijn knie aan stond een varkentje geleund, maar ocharme, wat een keutje was het tegen zijn loggen veelvraat vergeleken. Zonder aarzelen schreed hij er naartoe en sprak hij hem aan : "Kameraad, zoudt ge me mijn varken niet willen afkopen ?" De varkenskoopman bleef echter stom en doof, onbeweeglijk en onberoerlijk op zijn tafel staan. De boer herhaalde zijn vraag driemaal. Maar nog altijd gunde de koopman hem geen genadig woordeken. "Die houdt mij voor den gek," dacht de boer en hij werd kwaad. "Spreek, leelijkaard," bulderde hij, en toen de koopman nog altijd even stom bleef, hief hij zijn hand op en sloeg toe. De koopman waggelde van zijn tafel, stuikte op den grond en bleef daar liggen. Toen gingen den boer zijn oogen open als had hij in den hemel mogen kijken, want daar, waar de koopman had gestaan, zag hij geld liggen, geld overhoop, allemaal gouden stukskes. "Blijf gerust liggen," lachte de boer, "ik zal het geld wel zelf bijeenrapen. Merci !" En hij scharrelde

alles in zijn zak. Daarna bond hij zijn varken aan den dichtstbij staanden pilaar en hoepelde op, blij dat hij zijn waar aan den man had gebracht. Zijn vrouw zou nogal opkijken ! Amper was de boer thuis en had zijn zak in den schoot van zijn vrouw triomfantelijk leeggeschud, toen het op het torentje van de kapel zes uur sloeg. De koster spoedde zich derwaarts om er alles in gereedheid te brengen tegen den grooten feestdag van Sint Antonius, 's anderen daags. Maar wat verschoot de man, toen hij het beeld van zijn heilige daar in gruzelementen op den grond zag liggen ! Zijn hart bleef er een oogenblik van stilstaan. Waar waren zijn spaarcenten gebleven, die hij zoolang reeds veiligheidshalve onder het beeld had weggestoken ? Allemaal verdwenen ! De bestolene schreeuwde moord en brand. Maar toen begon ook het varken te schreeuwen, dat in de deemsterdonkere kapel reeds geruimen tijd ingeslapen was. De koster verloor er zijn laatste zinnen bij. Radeloos liep hij naar de pastorie. "Pastoor," riep hij, "wat moet ik met dat varken doen ? En wat zullen morgen de boeren zeggen als zij komen beevaren naar een Sint Antonius die er niet meer is !" Toen krabde ook de pastoor in zijn haren. Sint-Antoniusdag immers was altijd zijn beste en meest rendeende kermis geweest !

Al wie van 't varken leeft.

Inderdaad, geen heiligdom is er waar Sint Antonius op het altaar staat, of op den zeventienden Januari stroomen er de boeren van heinde en ver naartoe. Maar onder de boeren bevinden zich ook nog andere vereerders. Sint Antonius is ook de patroon van al de ambachtslieden die maar van ver of nabij iets met een varken hebben uit te staan. Denken we slechts aan de slachters, de borstelmakers, de riemmakers, de kamslagers. Vooral echter is Sint Antonius de patroon van heel wat gilden van den edelen handboog geworden. En ook dit patronaat heeft hij aan zijn varken te danken gehad.

bedwingen. En hop, zegt hij. Met één sprong zit hij op Antonius' gebedenboek om er een dans te beginnen waar geen houden meer aan is. De apenstaart kletst onverpoosd den heilige vlak in 't gezicht. Nog echter haalt de dwaalgeest zijn slag niet thuis. Antonius blijft onbewogen neergeknield, het lijkt er zelfs naar alsof de man blij is al deze tormenten te mogen uitstaan. Van nurkschen wrevel gaat de aap daarom plots op zijn kop staan : het kwijlerig zeeverspeeksel lekt ineens bij beekjes op 't gebedenboekje, waarin 's Heeren gebenedijde naam dan toch op die manier een striep van hem kan krijgen. Maar dat mag de heilige niet velen. Rukkelings rijst deze recht, hij grijpt de aap bij zijn vel en duwt hem het gewijde kaarsje in den poot, dat hem voor 't lezen van zijn getijden vroom had bijgelicht. Hou vast, zegt hij.

Daar zit onverwachts de duivel verstemmen op de tafel, tegen zijn zin de kandelaar geworden voor God's fiere licht. Het kaarske brandde precies ééns zoo hevig nog ! Maar naargelang Antonius bidden bleef, werd het ook korter. Reeds verschroeiide het pijnlijk de nerveuze apenhand. En "Brand ! Brand !" schreeuwde de duivel. Maar toen was het de beurt aan Antonius om eens te lachen. Och, aapke, scherste hij, hoe is 't godsmogelijk dat gij dien brand niet uit kunt staan ? Meent ge nu werkelijk dat ik u niet herkend heb ? Toe, toe, hou het nog maar wat vast ! Eerst na veel en ellendig gekerm wou de heilige zijn kluchtig baviaantje ten slotte loslaten.

Maar nu terug naar de hel, riep hij hem toch na, en verhaal ginder maar gerust hoe gij hier door mij onthaald zijt geworden !

Sint Antonius in de poppenkast.

Niet waar, dat deze liederen ons onmiddellijk in de sfeer terecht helpen, waarin sedert honderden jaren het leven en de verzoeking van Antonius ten toonele werden gebracht in de kleurigste en schaterendste barakken op onze kermis. Ook daar was het voortdurend een bonte wemeling van fantastische duivelsmomkens : geen denkbaar of ondenkbaar dier werd er verwaarloosd om den duivel tot geniepig hulsel te zijn. De zwijnen, de apen, de duivelen geraakten er meer dan eens verstrikt in elkanders ijzerdraad.

Zelfs graatmagere geraamten dansten er voor Antonius hun doodendans, op het sarrènd rythme van een kannibaals en krijtend hoongelach ! Hoevele generaties van poppenspelers hebben aan de Bekoringen van Sint Antonius niet hun beste en befaamste successtuk gehad ? Nog zijn er overigens die er hun kermisklanten mee te winnen weten.

En het is ook niet voor niets, dat tot op den dag van heden alle Brusselsche marionettenspelers er tuk op gaan den eere naam Tone te mogen voeren, als een garantie voor hun deugdelijkheid en hun echtheid. Zoo draagt ook de hoofdpop van den Keulschen Poesje nog immer als eeuwigen doopnaam het vertrouwd en familiaar klinkende Teunis.

Van den Bosschenaar Jeroen.

Al wat doorheen het smalle tooneelkader der poppentheaterkes omtrent Sint Antonius te zien en te hooren werd gegeven, heeft evenwel nog andere weergalmen gekend. Op deze kermisuitgelatenheid immers antwoordt als een sonore echo reeds heel vroeg de bitter-verbetene en bijtende stem van een Jeroen Bosch. De tijd waarin deze schilder leefde, was meer dan gelijk welke andere een tijd van toenemend verderf, van ongenadige moordpartijen, van troebele angsten en onzalige vertwijfelingen. Nooit te voren bleek de duivel zooveel menschen op zijn weg te hebben kunnen dwingen. Nog enkel met een strijdvaardig en niets ontziend geweld zou men hem verder de baan kunnen versperren. En slechts heiligen als een Sint Antonius, die alle listen des duivels wisten te overwinnen, werden in staat bevonden om de slappe mensen in dezen strijd tot voorbeeld en opwekking te zijn. Daarom schilderde de Bosschenaar hem zoo dikwijls uit als een onwrikbaar triomfator te midden van de meest verscheidene en fantastische duvelriën. Van hem immers kon men leeren hoe luiheid, wellust en ijdelheid, hoe alle slijmerige en ondraaglijke ondegden, die zijn tijd zoo bangelijk en ongelukkig maakten, bestreden konden worden en onschadelijk gemaakt.

Van de andere schilders.

Maar Bosch stond niet alleen. Ook andere schilders toetsten hun koenste verbeelding aan een visionaire voorstelling van Antonius' perijkuleuse gevarenissen : Lucas van Leyden en Joachim Patinir, onze Pieter Bruegel en Jan Mandyn, Quinten Metsys en David Teniers de Jongere. In de schilderkunst werden de temp-tatiën werkelijk populair. Want hoe benauwend en beklemmend het alles ook was, toch bleef het immer ook tegelijk lachwekkend en amusant. Bij al den angst om de onomkoombaarheid van de miseries en de pijnen, was er steeds iets van de volksche levensvreugde bij, die zelfs met bloed verrukkelijke bloemen weet te schilderen, iets uit de eeuwige, onstelpbare bron waaruit eens de Reinaert en de Ulenspiegel ontsproten. Op al dit schilderwerk kon de goegemeente haast met een even vroolijken mond staan gapen en staan ginnegapen als zij dat gewoon was geraakt in de kermisbarakken, waar haast elke opvoering besloten werd met gezamenlijk brullen van een Sint-Antoniusliedeken, kramakkelijk berijmd, maar toch vol lof en vooral vol sympathie voor den onovertreffbaren volksheilige met zijn onmisbaar varkentje !

Wat is er van dat zwijn ?

Ha, dat zwijn van Sint Antonius ! Weet ge hoe dat bij hem voorgoed en als vast attriboot terecht is gekomen ?

Er zijn er, om te beginnen, die beweren dat dit zwijntje niemand minder is dan de satan zelf. En ze kunnen gelijk hebben, want het varken komt herhaaldelijk voor in de reeks "helsche monsteren", waarin de duivel voer om Sint Antonius te kunnen treiteren en te kunnen tergen. Anderen beschouwen het eenvoudig als een symbolische voorstelling der vuige en vieselijke onkuishheid, de zonde waarmee de heilige het meest belaagd werd. Maar er is ook nog een derde uitleg en die past ongetwijfeld allerbest tot voldoening van de vromen, die meer dan eens met genegen aandacht dat varkentje bij het beeld van den Sint aanschouwd en bewonderd hebben. Want dat het, verrukkelijk als het is in zijn rozige vetheid en zoo oolijk versierd met die blinkende koperen bel aan zijn hals, voor een duivel moet versleten worden,

kan er bij die luitjes zeker niet in.

Veeleer lijkt het een toegewijd en gedwee volgend diertje te zijn en dient dus zijn oorsprong elders gezocht te worden. Waar ? Dat zal de geschiedenis van Antonius' eeredienst uitwijzen.

Van den oudsten eeredienst van St. Antonius.

De eeredienst van Antonius houdt, lijk dat doorgaans met de heiligenvereering het geval is, zeer nauw verband met de ontdekking van zijn stoffelijke overblijfsels of relikwieën. Deze werden eerst driehonderd jaar na het overlijden van den Sint op wonderdadige wijze blootgedolven en overgebracht naar Constantinopel. In de elfde eeuw werden ze dan verder overgevoerd naar Frankrijk, waar ze, tot meerdere eer van God en tot grote voldoening van het devote volk, te Saint Didier in Dauphiné ter vereering werden uitgesteld.

Sint Antonius wordt pestmaarschalk.

Zekeren dag nu werd aan deze relikwieën de genezing toegeschreven van een jongen, rijken ridder en dit werd de aanleiding tot de oprichting van een broederschap, waaruit later de orde van Sint Antonius of van de Antonieten zou geboren worden, die over gansch Europa haar kloosters oprichtte ter verpleging van de zoo verschrikkelijke en zoo fel verbreide pestziekte.

Van de Theunisvarkens naar den Joelever.

Tegenover de vrijwillig opgenomen verplichting de arme zieken te verplegen, kreeg deze orde nu het voorrecht op kosten van de gemeenschap varkens te mogen kweken, daar juist het vleesch van deze dieren uiterst geschikt was bevonden voor de door de pest aangetaste sukkelaars. Deze varkens werden de Sint-Theunisvarkens genoemd en mochten in de steden vrij rondlopen, ook nog in den tijd dat dit voorrecht aan de gewone, vulgaire varkens van de gewone poorters was ontzegd geworden. Ze mochten niet alleen meeprofiteeren van het eten dat te kust en te keur te vinden lag in de vrijgeweiden, maar ze mochten evenzeer mee gaan sloeberen uit den eetbak van gelijk welk dierenhok, zoo binnen als buiten de stadsvesten.

Van den boer die den Heilige niet kende.

Lang, heel lang geleden woonde op de heide eens een boer, die wist wat werken was en wat er met werken was te verdienen. Hij kon elk jaar zijn schuur proppensvol tassen en elken winter gebeurde het, dat hij in zijn stallen meer beesten had staan dat de ruimte eigenlijk gedoogen kon. Het was zijn vrouw die dan den handel te hulp riep om den overschot, zoowel aan graangewassen als aan beesten, profijtelijk aan den man te brengen. Zij was het die ter markt toog en 's avonds thuis, met een geheimzinnig lachje, het geld op de tafel schudde. Hoe is 't godsmogelijk, zei dan telkens de boer. Zoo was daar weer eens een zomer voorbijgevlogen en stond de stal opnieuw volgepropt met allerhande dieren voor den verkoop, en op een zekeren morgen zei de boer : "Vrouw, laat mij eens naar de markt gaan !"

De vrouw stond het toe, al was het tegen haar zin. Wat zou een man als de hare, die nooit omgang met de beestenkooplui had, daar ook terecht gaan brengen ! Dus nam ze haar voorzorgen. "Man," zei ze, "luister goed. Wanneer ge ginder aankomt moet ge niet direkt uw waar gaan aanbieden aan den eerste den beste. Dat brengt geen bate bij. Wanneer de kooplui immers bemerken dat ge kost wat kost uw beest wilt kwijt zijn, geven ze slechts den kleinsten prijs. Laat u dus veeleer pramen en prengelen. Stel u aan alsof ge er niets om geven zoudt uw varken weer mee naar huis te nemen. Let verder ook op uw woorden. Hoe minder ge zelf loslaat, hoe beter ! In 't spreken zijn de beestenkooplui doorgaans zoo gewiekst als advokaten ! Eer ge 't zelf vermoedt, hebben ze u beet !" De boer had elk woord van zijn vrouw vast in zijn ooren geknoopt. "Verstaan, wijfke," zei hij. En hij ging. Hij sleurde zijn vetste zwijn naar de markt en stelde zich daar om te beginnen al een beetje op zij, oordeelend dat zijn vrouw het immers ook zoo zou gedaan hebben. Zoo kwam het dat de kooplui hem slechts vonden toen de markt al ver was afgeloopen. Alleen omdat het varken echter zoo'n vette brok was, deden ze nog een bod. Doch ook toen herinnerde de boer zich wat zijn vrouw hem allemaal in het hoofd had geprent, en hij zweeg als een lijk. Wie hem wilde beetnemen zou een slimmerik moeten zijn !

Een Theunisvarken kwaad te doen of te verjagen, werd aangezien als vredebreuk en dienvolgens strafbaar geacht. Niemand moest overigens aankomen met de bewering dat hij daar niet van afgwist : het stond duidelijk opgeteekend in de geldende costuymen en daarenboven waren al de Sint-Theunisvarkens voldoende erkenbaar, daar ze steeds liepen met "Sint-Theunisbelle".

In onze streken werden enkele van deze Sint-Theunisvarkens geregeld op den vooravond van Kerstmis, Nieuwjaar en Sint-Antoniusdag, gelauwerd en bekranst, naar den slachter gevoerd. Deze moest ze tegen deze heuglijke feestdagen doodsteken, villen en verdeelen. De schamele armen konden dan, zonder verdere plichtplegingen, voor de hoogdagen een lekkere brok van het "verkin" komen halen : een reesem witte worsten, een stuk gebrad of een reepel spek.

Zoo sloot de Sint-Antoniusviering dan aan bij de hier vanouds reeds ingeburgerde gewoonte: tot afsluiting van den kerst- of joeltijd in gemeenschap het vleesch van den joelever of van het offerzwijn te verorberen, een gebruik waarevan reeds in de Lex Salica gewag wordt gemaakt.

Heilige Antonius, bescherm ons varken !

Het ligt voor de hand, me dunkt, dat een heilige, die het zwijn zoo nauw aan zijn persoon te verbinden wist, weldra ook aangeroepen zou worden tegen al de kwalen welke in het varkenshok maar schade aanrichten kunnen. De boeren pelgimeeren dan ook altijd naar Sint-Antonius' heiligdommen, kapellen en altaren. Zij gaan naar Sint-Antonius-Brecht, naar Brugge, Herdersem, Borsbeke, Grimmingen, Donk, Waasmunster, Voortkapel, enz. Zij offeren er een varkenskop, om hem achteraf van den heilige terug te koopen, en zij laten er zout en water wijden om het thuis in het eten van hun dieren te mengen.

De boer die niet weet dat Sint-Antonius hem bij den varkensweek een hand toesteken kan, is een boer die zijn naam niet waard is en mag als dusdanig uitgelachen worden. Bewijze dit volgend algemeen verspreide vertellingske :